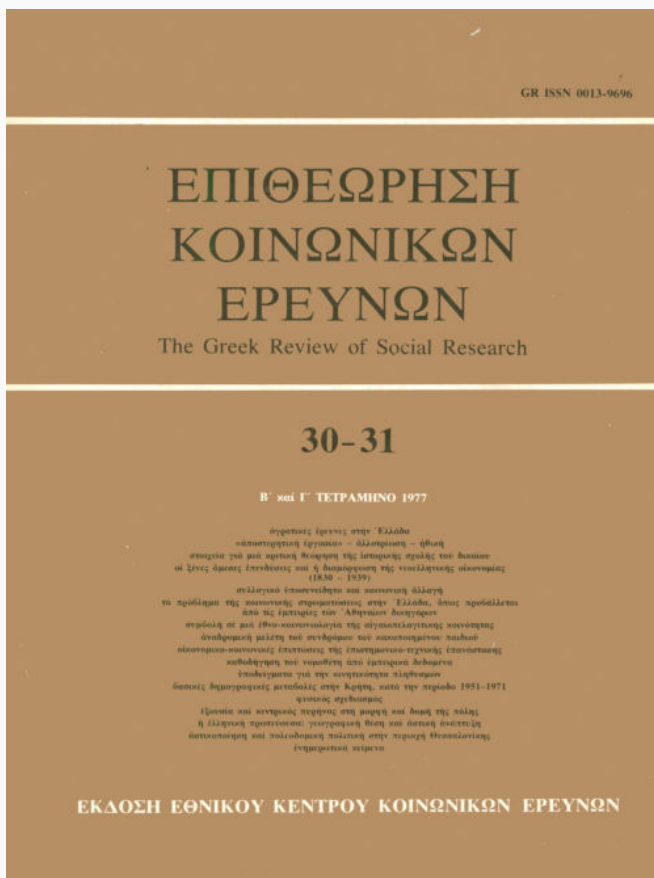

The Greek Review of Social Research

Vol 30 (1977)

30-31 Β'-Γ'

Εξουσία και κεντρικός πυρήνας στη μορφή και δομή της πόλης

Νίκος Πολυδωρίδης

doi: [10.12681/grsr.198](https://doi.org/10.12681/grsr.198)

Copyright © 1977, Νίκος Πολυδωρίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Πολυδωρίδης Ν. (1977). Εξουσία και κεντρικός πυρήνας στη μορφή και δομή της πόλης. *The Greek Review of Social Research*, 30, 336–343. <https://doi.org/10.12681/grsr.198>

έξουσία και κεντρικός πυρήνας στη μορφή και δομή της πόλης

του
Νίκου Πολυδωρίδη

Ph. D. Πολεοδομίας-Χωροταξίας

Η πόλη αποτελεί πρωτογενή μορφή κοινωνικής οργάνωσης στο χώρο, και του χώρου. Τα δύο θεμελιώδη στοιχεία που τη συνθέτουν είναι ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων και ένα σύμπλεγμα δομών στο χώρο. Οι κοινωνικές σχέσεις στην πόλη εκφράζονται μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες αλληλεπίδρασης, στις πολιτικές και οικονομικο-κοινωνικές σφαίρες της οργανωμένης ανθρώπινης κοινότητας. Οι διαδικασίες αυτές εκτυλίσσονται σε συγκεκριμένο περιβάλλον, που οργανώνουν και εκμεταλλεύονται. Η πόλη είναι ταυτόχρονα τρόπος οργανωμένης κοινωνικής ζωής και κτιστό περιβάλλον.

Γενικό χαρακτηριστικό στη δομή της πόλης είναι η διαφοροποίηση στην κατανομή των στοιχείων της στον αστικό χώρο. Κάθε περιοχή της πόλης παρουσιάζει ένα διαφορετικό πλέγμα δραστηριοτήτων. Η ένταση των ροών ανάμεσα στις επί μέρους περιοχές ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό. Πυκνότητα, όγκος, «ύψη» και «χαρακτήρας» («texture» και «grain»), είναι κι αυτά έντονα διαφοροποιημένα από περιοχή σε περιοχή.

Η διαφοροποίηση αυτή στη δομή του αστικού χώρου δεν μοιάζει να είναι τυχαίο φαινόμενο. Αντίθετα, μία εσωτερική λογική φαίνεται να ακολουθείται, που παίρνει τη μορφή περισσότερο ή λιγότερο ξεκάθαρης σύγκλισης. Δραστηριότητες, ροές, αξίες γης, πυκνότητες και άλλα χαρακτηριστικά του δομημένου αστικού χώρου συνήθως κατανέμονται στην πόλη με τη μορφή κυρτής καμπύλης: κάποιο σημείο του χώρου παρουσιάζει έξαρση και μέγιστες τιμές της υπόψη μεταβλητής, και από εκεί και πέρα οι τιμές μειώνονται όσο η απόσταση από το σημείο αυτό μεγαλώνει.

Η μορφή αυτή κατανομής φαινομένων στο χώρο της πόλης, δεν αποτελεί φυσικά γενικό νόμο της αστικής δομής, εφαρμόσιμο σε όλα τα στοιχεία της, σε όλους τους τόπους και χρόνους. Μάλλον αποτελεί γενικευμένη άπλη εμπειρική παρατήρηση. Η σημασία της όμως έγκειται άλλου: στο ότι τέτοιες καμπύλες κατανομής στοιχείων του χώρου τείνουν να αλληλοεπικαλύπτονται. Η τάση αυτή των δομικών στοιχείων του αστικού χώρου να συγκλίνουν προς μία συγκεκριμένη περιοχή ή σημείο, ορίζεται σαν το χαρακτηριστικό φαινόμενο της κεντρικότητας: κεντρικότητα είναι η τάση των στοιχείων του χώρου να κατατέμονται συγκλίνοντας γύρω από ένα συγκεκριμένο πυρήνα: το κέντρο της πόλης.

Στη μελέτη αυτή προτείνεται ένα μοντέλο που περιγράφει τη διαδικασία δημιουργίας κεντρικού πυρήνα στη δομή της πόλης. Το μοντέλο επιχειρεί να εξηγήσει:

- (α) Γιατί και πώς ένας τέτοιος πυρήνας δημιουργείται αρχικά.
- (β) Πώς ή μορφή και η δομή του κεντρικού πυρήνα αλλάζει με το χρόνο.

(γ) Ποιές είναι οι σχέσεις και άλληλοεξαρτήσεις ανάμεσα στον πυρήνα και τον υπόλοιπο αστικό χώρο.

σημείο άφετηρίας

Ίστορικά, ο κεντρικός πυρήνας της πόλης κατέχει εξέχουσα θέση. Η Άγορά στην κλασική ελληνική πόλη, το ρωμαϊκό Φόρουμ, ή μεσαιωνική καθεδρική πλατεία, ή αναγεννησιακή πιάτσα, όλα θεωρούνταν (και ήταν) συγκεντρωτικές εστίες πολιτικής, οικονομικής, και κοινωνικής δραστηριότητας. Όλα αποτελούν σήμερα σύμβολα παλιών μεγαλειών, τόπους ξεπερασμένων διαδικασιών.

Ο έπιφανής και έξουσιαστικός ρόλος του κεντρικού πυρήνα γνώρισε αρχικά δραματική ένταση στη σύγχρονη εποχή. Ο πυρήνας της μητρόπολης δέχθηκε σφοδρές τīs επιπτώσεις της αστικοποιημένης επανάστασης. Λειτουργικά μετατράπηκε σε «επιχειρησιακό κέντρο» (central business district, CBD), τό κατ' έξοχόν κέντρο της καπιταλιστικής πόλης. Απέκτησε έξονωτική πυκνότητα, έξοφθαλμη άρχιτεκτονική φόρμα, υπερβολική συγκέντρωση δραστηριοτήτων, άδιαχώρητες ροές ανθρώπων και όχημάτων, άπλησίστες τιμές γης. Σε μερικές μητροπόλεις μάλιστα, τό κέντρο έφθασε νά είναι υπερβολικά πυκνό, πολυάνθρωπο, θρόμικο, ακριβό. Με αποτέλεσμα μιά αντίστροφη πορεία, *άποκέντρωσης*, νά είναι τά τελευταία χρόνια αισθητή, αφαιρώντας από τό κέντρο σημαντικό μέρος άπ' τήν παλιά αίγλη του.

Ο πυρήνας της πόλης δέχεται ταυτόχρονα επίθεση και έννοιολογικά. Έχει ύποστηριχθεί ότι τό κέντρο είναι άπαρχαιωμένο κατάλοιπο ξεπερασμένων μορφών αστικής δομής (Webber 1969, Boyce 1963). Τό κέντρο της πόλης, σύμφωνα μ' αυτή τήν επιχειρηματολογία, δέν μπορεί, *ούτε πρέπει* νά παίξει πιά τόν "παραδοσιακό" του ρόλο, *σάν* τό πιο προσπελάσιμο (accessible) σημείο στό χώρο, τό κέντρο σύγκλισης και άναδιανομής ανθρώπων, προϊόντων, ιδεών. Με τό αυτόκινητο και τό τηλεφωνο, γιά νά περιοριστεί κανείς στό δυό πιο έξοφθαλμα στοιχεία της πρόσφατης «επανάστασης» στις επικοινωνίες, τό κέντρο δέν είναι πιά απαραίτητο, συνεχίζει τό επιχειρήμα. Αντίθετα, τείνει μάλλον νά μετατραπεί σε εμπόδιο γιά τήν άποδοτικότερη *άναλλαγή* προϊόντων, ύπηρεσιών, μηνυμάτων. Η ιδέα του κεντρικού πυρήνα χάνει έτσι όλη σχεδόν τή σημασία της γιά τήν πολεοδομική όργάνωση. Μερικοί προχώρησαν άκόμη περισσότερο στην πλήρη άπόρριψη κάθε ίχνους κεντρικότητας. Γι' αυτούς, τό άπόλυτο δράμα γιά τήν πόλη του μέλλοντος σκιαγραφεί μιά συνεχή «σχάρα» (grid) όργανωμένων δικτύων επικοινωνίας, όπου ένσωματώνονται τυποποιημένα κελφώδη δραστηριότητων.

Παρ' όλα αυτά, τό κέντρο της πόλης έξακολουθεί σήμερα νά είναι τό κορυφαίο στοιχείο της δομής της. Καί *σάν* έννοια θεωρείται άκόμη έλκυστική και άπαραίτητη. Στά διάφορα πολεοδομικά σχέδια τό κέντρο έξακολουθεί νά κρατάει μιά τιμητική θέση και άφιερώνεται μεγάλο μέρος της προσπάθειας στην «ανάπλασή» του. Ουτοπικές μελέτες και σχήματα περιγράφουν τό κέντρο μέ ρομαντικές εικόνες, όπου «δράση» και «άτιμόσφαιρα» συνυπάρχουν σε ένα «κόσμιο» περιβάλλον, όπου φυσικά βασιλεύει ο πεζός. Άκόμη και ή πόλη του Λός Άντζελες, τό τερατούργημα αυτό της σύγχρονης κουλτούρας του αστικοποιημένου Λεθιάθαν, πολεοδομεί μέ ένθουσιασμό τήν «κεντρόπολη» του.

τό κέντρο στην κλασική πολεοδομική θεωρία

Πολυάριθμα «μοντέλα» της δομής του αστικού χώρου έχουν κατά καιρούς παρουσιαστεί, και κάθε ένα προσφέρει τή δική του προοπτική στό γιατί και τό πώς του κεντρικού πυρήνα.

Η κλασική άποψη διαμορφώθηκε στη δεκαετία του 1920 από τή «Σχολή του Σικάγου», πού πρωτοστάτησε στην «κοινωνικο-οικολογική» αντιμετώπιση της δομής της πόλης. Τό μοντέλο των «όμόκεντρων κυκλών» βλέπει τήν πόλη *σάν* σειρά από δακτυλίους διαφοροποιημένης λειτουργίας, πού άρχίζει από τόν κεντρικό πυρήνα και τελειώνει στό μεγαλοαστικά προάστια. Η θεωρία των «τομέων» εισάγει τήν τομεακή διάκριση, *εξαιρώντας* τόν ρόλο των μεγάλων κυκλοφοριακών άξόνων πού ξεκινάουν άκτινωτά από τό κέντρο. Τέλος, ή θεωρία των «πολλαπλών πυρήνων» ύπογραμμίζει τή σημασία των δευτερευόντων κέντρων πού *έρχονται* νά πλαισιώσουν τόν πυρήνα.

Μιά έναλλακτική θεώρηση, μέσα στό ίδια θεωρητικά πλαίσια, ύπογραμμίζει τήν εμπειρικά διαπιστωμένη κανονικότητα στην κατονομή του αστικού πληθυσμού. Η πυκνότητα είναι μείγιστη κοντά στό κέντρο, και μειώνεται βαθμιαία (μέ άρνητική *έκθετική* συνάρτηση) όσο άπομακρυνόμαστε *άπ'* αυτό.

Η θεωρία της «κεντρικής θέσης» (central place), αρχικά διαμορφωμένη γιά περιφερειακές δομές, εφαρμόζεται έξισου και γιά τήν έσωτερική δομή της πόλης. Τό κέντρο αποτελεί τήν κατ' έξοχή «κεντρική θέση», πρώτη στην ιεραρχία θέσεων, όπου συγκεντρώνονται οι πιο *έξειδικευμένες* και *έκτατα* έννοιες άκτινοβολίας λειτουργίες.

Η *οικονομική* πλευρά στην κατανόηση της δομής της πόλης διαφοροποιείται κάτω από τήν παραδοσιακή θεωρία. Ο κεντρικός πυρήνας είναι τό κέντρο άναφοράς στην αγορά γης. Μιά και τό κέντρο είναι ή πιο *επιθυμητή* θέση, ή *άξια* γης *έκει* είναι ή *ύψηλότερη*, και μειώνεται *βαθμιαία* όσο *άπομακρυνόμαστε* *άπ'* αυτό. Άπό τήν *άλλη*

μεριά, τό μεταφορικό κόστος αυξάνεται μέ τήν απόσταση. Οί διάφορες «λειτουργίες» (functions) (καταστήματα, γραφεία, κατοικίες) ανταγωνίζονται ή μία τήν άλλη στά πλαίσια τής αγοράς γιά θέσεις πού μειοδοποιοῦν τήν ωφέλεια τους (utility). Οί θέσεις πού παίρνουν τελικά οί λειτουργίες αυτές καθορίζονται άπ' τή δυνατότητα νά τίς «άγοράσουν» οί ενδιαφερόμενοι.

Όλες αὐτές οί θεωρίες καί έννοιες βασίζονται σέ μία κοινή παραδοχή συμπεριφοράς στό χώρο, πού μοιάζει νά ξεκινά από τίς ακόλουθες άρχές:

- (1) Ἡ κατονομή στό χώρο τής ανθρώπινης δραστηριότητας αντικατοπτρίζει τήν οργανωμένη προσαρμογή στόν παράγοντα απόσταση.
- (2) Χωροθετικές άποφάσεις παίρνονται έτσι ώστε νά ελαχιστοποιοῦν τίς επιπτώσεις τής απόστασης.
- (3) Κάθε θέση στόν άστικό χώρο συνοδεύεται από ένα βαθμό προσπελασιμότητας, άλλα όρισμένες θέσεις είναι πολύ πίο προσπελάσιμες.
- (4) Ὑπάρχει ή τάση συγκέντρωσης (συσσώρευσης) τών δραστηριοτήτων στό χώρο, ώστε νά εωφελοδύνται από οικονομίες κλίμακος.
- (5) Ἡ όργανωση τής ανθρώπινης δραστηριότητας είναι στή βάση τής Ιεραρχικού χαρακτήρα.

Από τίς πίο πάνω άρχές, πού καθορίζουν τό πλαίσιο προσέγγισης τοῦ χώρου στήν κλασική θεωρία, άβίαστα βγαίνει τό συμπέρασμα ότι οί βασικές έννοιες είναι ή προσπελασιμότητα, ή συγκέντρωση-συσσώρευση καί ή Ιεράρχηση. Ὀπλισμένη μέ τίς τρεις αυτές έννοιες, ή κλασική θεωρία προσπαθεί νά συλλάβει τίς δυνάμεις πού όργανώνουν τόν άστικό χώρο καί πού φέρνουν όλα τά στοιχεία τοῦ χώρου κοντά σέ ένα «συνειδητό» σύνολο. Περιληπτικά, καταλήγει στήν ακόλουθη θέση γιά τό κέντρο τής πόλης καί τό φαινόμενο τής κεντρικότητας:

1. *Τάση γιά συγκέντρωση-συσσώρευση:* Ὁ άνθρωπος είναι ζωο κοινωνικό. Ἐτσι, έχει τήν τάση νά πλησιάζει άλλους ανθρώπους, γιά νά έπικοινωνήσει, νά συνδιαλλαγεί, νά άλληλεπιδράσει.
2. *Όργάνωση τής δομής τοῦ χώρου:* Φυσικά είναι αδύνατο ή συσσώρευση αὐτή νά γίνει σέ ένα καί μόνο σημείο τοῦ χώρου. Ἐτσι, ή χωροθετική κατανομή τών δραστηριοτήτων καταλαμβάνει μεγαλύτερη έκταση. Τά μέσα πού διαθέτει ή κοινωνική ομάδα γιά νά ξεπεράσει τόν παράγοντα απόσταση καθορίζουν κατά μεγάλο μέρος τό πόσο συμπαγής θά είναι ή πόλη.
3. *Κεντρική θέση:* Γιά Ιστορικούς, έδαφομορφολογικούς ή κυκλοφοριακούς λόγους, ή περιοχή κοντά στό (γεωγραφικό, Ιστορικό) κέντρο θά είναι τό πίο προσπελάσιμο σημείο. Ἐτσι δημιουργείται ό χώρος όπου συσσωρεύονται οί λειτουργίες εκείνες πού επιδιώκουν μέγιστη

προσπελασιμότητα. Ὁ άστικός χώρος όργανώνεται Ιεραρχικά γύρω άπ' αὐτόν τόν πυρήνα. Ἡ μείωση τής προσπελασιμότητας, όσο άπομακρυνόμαστε από τό κέντρο, ακολουθετα από παράλληλη μείωση στίς πυκνότητες, στίς αξίες γής, στίς συγκεντρώσεις λειτουργιών καί τά σχετικά.

4. *Ἐξωτερικές δυνάμεις αλλαγής:* Ἡ αύξηση τοῦ πληθυσμοῦ προκαλεί τή γενικότερη επέκταση τής δομής τής πόλης. Ὑψηλότερα εισοδήματα όδηγούν σέ μεγαλύτερη «κατανάλωση» άστικής γής καί στήν ανάπτυξη τών προαστίων. Οί βελτιώσεις στά μέσα μεταφορᾶς καί έπικοινωνίας επιτρέπουν τήν ελαχιστοποίηση τής έπίδρασης πού έχει ή απόσταση πάνω στήν έκλογή θέσης. Ἡ μητρόπολη άποκεντρώνεται.
5. *Ἡ διάχωση τοῦ κέντρου:* Πολλές κεντρικές λειτουργίες, γιά διάφορους λόγους, ακολουθοῦν αὐτό τό ρεύμα πληθυσμιακής άποκέντρωσης. Ὁ πυρήνας έχει πάψει έτσι κι άλλιώς πρό πολλοῦ νά είναι Ικανοποιητικά προσπελάσιμος, μέ τήν κυκλοφοριακή συμφόρηση πού τόν χαρακτηρίζει.

Είναι φανερό ότι δολόκληρη αὐτή ή θεώρηση τής δομής τής πόλης καί τοῦ κέντρου τής από τήν κλασική θεωρία βασίζεται στή θεμελιώδη ύπόθεση τής άστικής πολιτικής οικονομίας: τό σύστημα τής ελεύθερης αγοράς, όπου ή κοινωνική ή οικονομική μονάδα ανταγωνίζεται όλες τίς άλλες, προσπαθώντας νά μεγιστοποιήσει τήν ωφέλεια τής. Παράλληλα, άλλο ένα θεμελιακό σημείο τής κλασικής θεωρίας είναι ότι θεωρεί τίς εξηγήσεις τής σάν Ιστορικά γενικευμένες. Μ' άλλα λόγια, ή συμπαγής Ιστορική πόλη γίνεται κατανοητή μέσα άπ' τίς ίδιες έννοιολογικές παραμέτρους, πού αναλουν τή σημερινή έκτεταμένη μητρόπολη.

Ὁ συνδυασμός τών δύο αὐτών υποθέσεων, τής ελεύθερης αγοράς καί τής διαχρονικής εφαρμοσιμότητας τής κλασικής θεωρίας, δημιουργεί ένα μεγάλο έρωτηματικό. Είναι άδιαμφισβήτητο γεγονός ότι μόνο στίς τελευταίους δύο, σέ πάνω από πενήντα, αϊώνες πολεοδομικής Ιστορίας μπορούμε νά μιλάμε γιά «ελεύθερη αγορά» (free market) στίς χωροθετικές κατανομές. Στό παρελθόν, τό κοινωνικό σύστημα δέν ήταν φυσικά «ελεύθερο» (μέ τό νόημα πού τοῦ δίνει ή άστική κοινωνιολογία). Ἀντίθετα, ήταν δύσκαμπτα όργανομένο γύρω από πολύπλοκους κοινωνικούς νόμους καί δεδομένα, πού καθορίζαν μονοσήμαντα τή θέση τοῦ ατόμου στήν κοινωνική καί οικονομική άρένα καί, συνακόλουθα, στό φυσικό χώρο.

Ὁ δομικός-φονχαιοναλισμός σάν βάση τής κλασικής θεωρίας γιά τή δομή τοῦ χώρου

Ἡ κλασική θεωρία δομής τής πόλης, καί τά

μοντέλα της γιά τó κέντρο, γίνονται πιό ξεκάθαρα κατανοητά αν ιδωθούν μέσα απ' τó ευρύτερο φιλοσοφικό πλαίσιο γιά τήν κοινωνία, στό όποιο άνήκουν και άπ' τó όποιο προέρχονται. Ούσιαστικά, ή κλασική πολεοδομική θεωρία δέν είναι τίποτα άλλο από τήν εφαρμογή μιάς δομής της πόλης τών άξιων και άξιωματών μιάς γενικότερης *μετα-θεωρίας* της κοινωνικής δομής.

Στό βιβλίο τών *Τάξη και Πάλη τών Τάξεων στη Βιομηχανική Κοινωνία* ó Dahrendorf ισχυρίζεται ότι στήν ιστορία της δυτικής πολιτικής σκέψης δύο θέσεις στέκονται αντιμετώπιες: «Υπάρχει μιά μεγάλη και διακεκριμένη σχολή, σύμφωνα μέ τήν όποία ή κοινωνική τάξη είναι άποτέλεσμα μιάς γενικής συμφωνίας πάνω στις κοινωνικές άξίες, ενός *consensus omnium* ή *volonté générale* πού υπερισχύει άπ' όλες τές δυνατός άτομικές διαφορές γνώμης ή συμφέροντος. Υπάρχει και μιά άλλη έξ' ίσου διακεκριμένη σχολή, πού ισχυρίζεται ότι ή κοινωνική συνάφεια και τάξη βασίζονται στή δύναμη και τήν έξουσία, πάνω τήν ισχύ τών λίγων και τήν καταπίεση τών πολλών».

Άπό κάθε μιά άπ' τές δύο αυτές φιλοσοφικές θέσεις πηγάζει συγκεκριμένη κοινωνική μετα-θεωρία. Ό Dahrendorf όνομάζει τήν πρώτη «θεωρία της κοινωνικής όλοκλήρωσης» (*integration theory*) ή δομικό φονκσιοναλισμό (*structural functionalism*), τή θεωρεί τήν κυρίαρχη θεωρία στή σύγχρονη δυτική κοινωνιολογική σκέψη, και δίνει τήν άκόλουθη περίληψη τών βασικών της άξιωματών:

- (1) Κάθε κοινωνία είναι μιά σχετικά σταθερή δομή στοιχείων.
- (2) Κάθε κοινωνία είναι μιά συνθετικά *όλοκληρωμένη* δομή στοιχείων.
- (3) Κάθε στοιχείο της κοινωνίας έχει τή δική του λειτουργία, δηλαδή προσφέρει στή συντήρηση τού συστήματος.
- (4) Κάθε λειτουργική κοινωνική δομή βασίζεται σέ μιά ταυτότητα άξιων πού κυριαρχεί ανάμεσα στά μέλη της.

Είναι φανερό ότι υπάρχει ξεκάθαρη αντίστοιχία άνάμεσα στις ύποθέσεις τού δομικού φονκσιοναλισμού και τές άρχές της κλασικής θεωρίας γιά τήν πόλη, όπως ανατύχθηκαν πιό πάνω. Πράγματι, αν ή λέξη «κοινωνία» στά τέσσερα πιό πάνω άξιώματα αντικατασταθεί μέ τή φράση «δομή της πόλης», καταλήγουμε στόν έννοιολογικό πυρήνα της κλασικής πολεοδομικής θεωρίας: «Η πόλη είναι ένα λειτουργικά όλοκληρωμένο σύστημα. Τά στοιχεία της δομής της κατανέμονται στό χώρο άκολουθώντας γενικά παραδεκτές άξίες (συγκέντρωση, προσπελασιμότητα, ιεράρχηση).

Άς ύποθεθεί τώρα ότι οι βασικές αυτές έννοιες *αντιτρέφονται*. Η σταθερή δομή αντικαθίσταται άπό τήν άλλαγή, ή όλοκληρωμένη δομή άπό τήν

άποσύνθεση, ή λειτουργικότητα άπό τή σύγκρουση, και ή ταυτότητα άξιων άπό τήν καταπίεση. Τότε ή εικόνα της κοινωνίας αλλάζει ριζικά. Κι έτσι, καταλήγουμε στή δεύτερη μετα-θεωρία κατά Dahrendorf, τή «θεωρία της κοινωνικής καταπίεσης» (*coercion theory of society*).

«Η θεωρία της κοινωνικής καταπίεσης βλέπει τήν κοινωνική δομή σαν μιά μορφή κοινωνικής όργάνωσης πού στήνεται διά της βίας και πού συνέχεια αναπαράγει τές δυνάμεις πού τή συντηρούν σέ μιά άτελεύτερη διαδικασία διαλεκτικής άλλαγής...»

Η θεωρία αυτή βασίζεται στις άκόλουθες τέσσερις άρχές:

- (1) Κάθε κοινωνία ύπόκειται συνεχώς σέ διαδικασίες άλλαγής. Η άλλαγή είναι πάντοτε στό προσκήνιο.
- (2) Κάθε κοινωνία εμφανίζει κάθε στιγμή τή διαφωνία και τή σύγκρουση. Οι κοινωνικές συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες.
- (3) Κάθε στοιχείο της κοινωνίας προσφέρει μέ τó δικό του τρόπο τήν διαδικασία διαλεκτικής άλλαγής.
- (4) Κάθε κοινωνία βασίζεται στήν καταπίεση ενός μέρους της άπό άλλο.

Άν γίνεται δεκτό ότι ή δομή της πόλης χαρακτηρίζεται άπό συνεχή άλλαγή παρά σταθερότητα, και αντικατοπτρίζει μιά κοινωνία σύγκρουσης συμφερόντων και καταπίεσης παρά συντονισμού και λειτουργικότητας (ύποθέσεις όχι πολύ δύσκολο νά γίνουν στό φάσμα της ιστορικής κοινωνικής πραγματικότητας), είναι ξεκάθαρο ότι ή κλασική θεωρία είναι άνίκανη νά κατανοήσει τή δομή της πόλης και τó ρόλο τού κέντρου. Είναι έτσι άναπόφευκτο νά τεθεί τó ερώτημα αν ή δεύτερη αντιμετώπιση της κοινωνικής διαδικασίας προσφέρει μιά πλήρестερη κατανόηση της δομής και τού ρόλου τού κέντρου στήν πόλη. Σ' ότι άκολουθεί στρεφόμεστε σέ μιά τέτοια εναλλακτική θεώρηση, πού άποτελεί αντίλογο στήν κλασική θεωρία.

μια εναλλακτική θεώρηση: έξουσία και θεωρία τών κοινωνικών άνταγωνισμών

Η στροφή άπό μιά όπτική γωνία «κοινωνικής όλοκλήρωσης» σέ μιά κοινωνία τών αντιθέσεων/συγκρούσεων, προύποθέτει ότι γίνεται δεκτή ή *άνιση κατανομή δύναμης και έξουσίας* άνάμεσα στά μέλη της κοινωνικής ομάδας.

Οι έννοιες δύναμη (*power*) και έξουσία (*authority*) είναι άπό τές πιό θεμελιώδεις της κοινωνικής επιστήμης. Οι διάφορες δομές κατανομής δύναμης και έξουσίας άποτελεσαν αντικείμενο μελέτης γιά τούς θεωρητικούς εδó και 25 αιώνας, άπό τόν Άριστοτέλη στόν Μακιαβέλλι και πρόσφατα άπό

τόν Weber στούς Pareto, Mosca, Russel, de Jouvenel, Bendix, Laswell, καί ἄλλους. Γιά τόν Bertrand Russel «ἡ ἔννοια *δύναμη* εἶναι γιά τίς κοινωνικές ἐπιστήμες ὅ,τι καί ἡ ἔννοια ἐνέργεια γιά τίς φυσικές ἐπιστήμες». Ὁ Bertrand de Jouvenel εἶναι ἀκόμη πιά κατηγορηματικός: «Τό φαινόμενο *ἐξουσία* εἶναι ταυτόχρονα πιά ἀρχαιο καί πιά θεμελιώδες ἀπό τό φαινόμενο *κράτος*».

Ἐξουσία, κατά τόν Max Weber, εἶναι ἡ *ἐννομη δύναμη*. Γι' αὐτόν, δύναμη εἶναι «ἡ πιθανότητα πού ἔχει ἕνα κοινωνικό μέλος νά ἐφαρμόσει τίς ἐπιθυμίες του ἀντίθετα σέ ὅποιαδήποτε ἀντίσταση». Ἐνῶ ἐξουσία (ἐννομη δύναμη) εἶναι ἡ «πιθανότητα πού ἔχει μιᾶ ἐπιταγή μέ συγκεκριμένο περιεχόμενο νά γίνει δεκτὴ ἀπό τό δεδομένο κοινωνικό σύνολο».

Πέρα ἀπό τό ρόλο τῆς ἄνισης κατανομῆς τῆς ἐξουσίας, ἕνα δεύτερο διακριτικό στοιχεῖο διαφοράς ἀνάμεσα στίς δύο θεωρίες εἶναι ἡ ἀντικατάσταση τῆς λειτουργικῆς δομῆς μέ τή συνεχῆ πάλι συμφερόντων καί τάξεων γιά τήν προώθηση τῶν συμφερόντων τους, ὑλικῶν καί ἰδεολογικῶν. Σέ μιᾶ τέτοια θεώρηση τῆς κοινωνικῆς διαδικασίας, τό κατάλληλο μεθοδολογικό ἐργαλεῖο εἶναι ἡ θεωρία τῶν κοινωνικῶν ἀνταγωνισμῶν (conflict theory).

Σύμφωνα μέ μιᾶ πρόσφατη θεώρηση τῆς θεωρίας τῶν ἀνταγωνισμῶν στήν κοινωνιολογική παράδοση (Collins, 1974), ἔχουμε «ἕνα σκληρό πυρήνα ἐπεξηγηματικῶν ἀρχῶν... σέ ἀντιπαράθεση μέ τή θετικιστική παράδοση, καί ἰδιαιτέρα τήν «ὀργανική» τῆς πλευρᾶς, ἀπό τόν Comte καί τόν Durkheim στόν σύγχρονο φονκσιοναλισμό». Μιά σύνθεση στοιχείων ἀπό τίς θεωρίες τοῦ Marx καί τοῦ Max Weber προσφέρει ἰσχυρή βάση γιά τή θεωρία τῶν ἀνταγωνισμῶν.

Εἶναι κοινοτυπία τό ὅτι ὁ Marx ὀλοκλήρωσε συνθετικά τήν ἀγγλική οικονομική σκέψη, τή γαλλική ἱστορική σκέψη καί τή γερμανική φιλοσοφική σκέψη. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτή ὅμως εἶχε ἕνα ἰδιαιτέρο χαρακτηριστικό, τήν ἔξαρση τῆς ἀνταγωνιστικῆς σύλληψης πού διαφαινότανε σέ κάθε μιᾶ τους. Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ ἀγγλική οικονομική ἐπιστήμη εἶχε ἀκόμη ἕνα κριτικό πνεῦμα, ἕνα τόνο ἀντι-κατεστημένου, ριζοσπαστικό ὀστισμοῦ.

Πίσω ἀπό τοὺς Γάλλους ἱστορικούς κρυβόταν ἡ βίαιη ἐπίθεση τοῦ Βολταίρου ἐνάντια στή θρησκοληψία. Ἐτσι, τό σύνθημα ἐπιστήμη ἐνάντια στή μεταφυσική θά ἐβρισκε στά χέρια τοῦ Marx τήν ὀλοκλήρωση σάν οικονομική ἐνάντια στήν ἰδεολογία. Πίσω ἀπ' τή γερμανική φιλοσοφία βρισκόταν ἕνα εὐρύτερο κίνημα, ἡ μοντέρνα ἱστοριογραφία, καί «ὁ Marx εἶναι διάδοχος στήν καινούργια σχολή τοῦ ἱστορικοῦ ρεαλισμοῦ».

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ κοινωνιολογία τοῦ Weber ὄχι μόνο συμφωνεῖ, ἀλλά καί συμπληρώνει

τά κατά Marx θεμελιώδη, ἀναφορικά μέ τή θεωρία τῶν ἀνταγωνισμῶν.

Ἡ πρωταρχικότητα τῶν συγκρούσεων τῶν συμφερόντων, ἡ σημασία τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν, οἱ ἐπιπτώσεις τῶν συμφερόντων πάνω στήν ἰδεολογία, ἡ ὑπαρξη τῆς οικονομικῆς πάλης τῶν τάξεων—ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα βρίσκονται καί στόν Weber.

Στήν ἀνάλυση τῆς θεωρίας τῶν συγκρούσεων, ἡ ἔννοια ἐξουσία παίρνει μιᾶ κεντρική θέση. Θά μπορούσε νά ὀριστεῖ, μέ γενικευμένο τρόπο, σάν ἡ *ἐννομη δύναμη ἐλέγχου τῶν μέσων παραγωγῆς ὑλικῶν καί ἰδεολογικῶν συνθηκῶν στήν κοινωνία*.

Στήν κατανομή τῆς ἐξουσίας στήν κοινωνία ὑπάρχει διαφοροποίηση. Ἱστορικά ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία στίς κοινωνικές συνθήκες τῆς ἐξουσίας. Ἡ ποικιλία αὐτή βασίζεται σέ διαφορετικές ἀρχές νομιμότητας, διαφορετικούς τρόπους ἐλέγχου διαφορετικῶν μέσων παραγωγῆς, καί διαφορετικές ταξικές δομές καί συγκρούσεις πού προέρχονται ἀπό αὐτή τήν ἀνισοκατανομή ἐξουσίας.

Ἡ ἔννοια τῆς ἐξουσίας καί τῆς κατανομῆς τῆς μπορεί νά χρησιμοποιηθεῖ σάν ἰσχύρο ὅπλο στήν κατανόηση: (α) τῆς διαδικασίας σχηματισμοῦ κεντρικοῦ πυρήνα στό δεδομένο ἱστορικά ἄστικό χῶρο καί (β) τῶν ἀλλαγῶν στίς κεντρικές δομές καί μορφές, στό πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἡ ἐξουσία παίρνει τή θέση τῆς κεντρικῆς ἐπεξηγηματικῆς μεταβλητῆς σέ μιᾶ θεώρηση τοῦ *κεντρικοῦ πυρήνα σάν ἐξουσιαστικοῦ χώρου*.

ὁ κεντρικός πυρήνας σάν ἐξουσιαστικός χώρος

Ἄν ἡ δομή τοῦ ἀστικοῦ χώρου δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τήν ὄργανωση στό χῶρο τοῦ δεδομένου κοινωνικοῦ συστήματος, ὅποιαδήποτε θεωρία γιά τήν δομή τῆς πόλης θά πρέπει νά εἶναι σύμφωνη ἢ ἀκόμη νά εἶναι παράγωγο μιᾶς γενικότερης κοινωνικῆς θεωρίας.

Ὑποστηρίχθηκε πιά πάνω, ὅτι ἡ κλασική πολεοδομική θεωρία ἀντέλει τίς ἐμπειρίες καί τά ἀξιώματά της ἀπό τόν δομικό φονκσιοναλισμό, τή θεωρία τῆς κοινωνικῆς ὀλοκλήρωσης. Ἐτσι, μιᾶ ἐναλλακτική θεώρηση τῆς δομῆς τοῦ ἀστικοῦ χώρου προκύπτει ὅταν σάν κατευθυντήρια κοινωνική θεωρία πάρουμε τή θεωρία τῶν ἀνταγωνισμῶν. Ἐνα τέτοιο μοντέλο ἀστικῆς δομῆς θά βασίζεται στήν ἀλλαγή, τήν κοινωνική σύγκρουση καί ἀποσύνθεση, τήν καταπίεση καί τίς ἐπιπτώσεις ἀπό τίς διαφοροποιημένη κατανομή τῆς ἐξουσίας. Μιά τέτοια θεώρηση τῆς δομῆς τοῦ ἀστικοῦ χώρου καί τοῦ κεντρικοῦ πυρήνα του θά εἶχε τίς ἀκόλουθες θέσεις:

1) *Ἡ πόλη εἶναι ἕνα ἐξουσιαστικό ὄργανωμένο σύνολο*. Ἄτομα, ὀμάδες, κοινωνικές τάξεις

- στήν πόλη, εμπλέκονται σε μία διαρκή ταξική πάλη, στην προσπάθειά τους να προωθήσουν τα υλικά και ιδεολογικά συμφέροντά τους. Η οργάνωση της πάλης αυτής στο δομημένο χώρο της πόλης είναι παράγωγο της αρχικής οργάνωσης στις σφαίρες της «κοινωνίας» και του «κράτους».
- 2) *Ο πολεοδομικός χώρος δεν είναι «ολοκληρωμένος».* Αυτό που ονομάζουμε δομή της πόλης δεν είναι τίποτα άλλο από ένα πλέγμα δραστηριοτήτων στο χώρο, οργανωμένο με βάση δυο άρχες: την άρχη της πάλης των τάξεων και την άρχη της ανισοκατανομής της εξουσίας.
- 3) *Τό κέντρο της πόλης είναι ο χώρος της εξουσίας.* Η δομή της πόλης αντικατοπτρίζει διαδικασίες κοινωνικής σύγκρουσης. Για να μπορέσει να εφαρμοστεί το πλέγμα της κυριότητάς της, η ηγετική τάξη χρειάζεται ένα χώρο και μία έκφραση της εξουσίας της, δημιουργώντας έτσι ένα εξουσιαστικό χώρο, που γίνεται το κέντρο της πόλης. Η πόλη απ' τή μεριά της οργανώνεται γύρω απ' αυτόν τόν εξουσιαστικό πυρήνα, αντανακλώντας τούς ίδιους παράγοντες εξουσίας.
- 4) *Η δημιουργία πυρήνα, σάν εξουσιαστικού χώρου, «νομιμοποιείται» με ποικιλία τρόπων.* Κάθε τρόπος αποτελεί συνδυασμό των τριών ιδεατών τύπων νομιμότητας: παραδοσιακό, χαρισματικό, και ορθολογικό.
- 4α) *Ο παραδοσιακός εξουσιαστικός πυρήνας βασίζεται στη δύναμη της προϊστορίας της δομής της πόλης.* Κάποια εξουσία στο παρελθόν οργάνωσε τή δομή της πόλης γύρω απ' τό δικό της εξουσιαστικό πυρήνα. Η εξακολούθηση της επιρροής της παραδοσιακής εξουσίας εξασφαλίζει και τήν πρωτοκαθεδρία του παραδοσιακού πυρήνα.
- 4β) *Ο χαρισματικός εξουσιαστικός πυρήνας οργανώνεται στη βάση μίας «νέας» εξουσίας.* Στο βαθμό που ή νέα αυτή εξουσία θά πετύχει νά διατρανώσει τήν κυριαρχία της, θά πρέπει και ό πολεοδομικός ιστός νά αναδιοργανωθεί ώστε νά τήν εκφράσει.
- 4γ) *Ο ορθολογικός εξουσιαστικός πυρήνας οργανώνεται με βάση συνοπτικά, ορθολογικά αξιόμετρα.* Αντιπροσωπεύει τήν έκφραση στο χώρο αντίστοιχων αξιωματών που κυριαρχούν στήν έννομη εξουσία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τό σύνολο των κανόνων που διαρθρώνουν τόν αστικό πολεοδομικό χώρο, όπως τά πολεοδομικά σχέδια και κανονισμοί, κτλ.
- 5) *Η μορφή της έννομης εξουσίας έχει αλλάξει ριζικά στήν πορεία της ιστορίας.* Συνακόλουθα, ή μορφή και δομή του κέντρου της πόλης σάν εξουσιαστικού πυρήνα άλλαζε αντίστοιχα. Έτσι, παρατηρούνται διάφοροι τρόποι με τούς

οποίους εκφράζεται στο χώρο ή αλλαγή αυτή στις δομές της εξουσίας:

- 5α) *Η πιο κοινή μέθοδος είναι ή υποδούλαση και μεταβολή του παραδοσιακού εξουσιαστικού πυρήνα.* Η νέα εξουσία (νέος ηγέτης, νέα τάξη κτλ.) απλούστατα καταλαμβάνει τό παλιό locus δύναμης. Μία τέτοια εξέλιξη ταυτίζεται απαραίτητα με μία παράλληλη αποδοχή παραδοσιακών αρχών νομιμοποίησης της εξουσίας. Μ' άλλα λόγια, ή νέα εξουσία θά χρησιμοποιήσει τούς παλιούς κανόνες, αξίες και σύμβολα και θά τούς διασκευάσει κατάλληλα, ώστε νά νομιμοποιηθούν τή δική της κυριότητα. Η χρήση του παραδοσιακού πυρήνα σάν καινούργιου κέντρου εξουσίας δεν είναι μόνο μία βολική λύση, αλλά προσθέτει και βαρύτητα στις απαιτήσεις νομιμότητας της νέας εξουσίας.
- 5β) *Αντίθετη άκριτως περίπτωση είναι ή εγκατάλειψη του παλιού εξουσιαστικού πυρήνα για χάρη ενός καινούργιου.* Στήν περίπτωση αυτή ή νέα εξουσία αισθάνεται αρκετά δυνατή ή χρησιμοποιήσει μία «χαρισματική» άρχη νομιμότητας. Αυτό μεταφράζεται στή δομή της πόλης με τή δημιουργία ενός καινούργιου πυρήνα συνηθέστατα μεγαλόπρεπου, που υιοθεμίζει τήν ποιότητα, τίς αξίες και τίς απαιτήσεις της νέας εξουσίας.

Τό μοντέλο δομής της πόλης και του κεντρικού πυρήνα, που παρουσιάστηκε πιο πάνω, αποτελεί ριζική αντιδιαστολή στήν παραδοσιακή θεωρία. Οί τρεις βασικές έννοιες της κλασικής θεωρίας αναφέρθηκαν πιο πάνω σάν: προσπελασιμότητα, συγκέντρωση-συσσώρευση, και ιεράρχηση. Τώρα, τρεις νέες έννοιες παίρνουν τή θέση τους:

Η έννοια προσπελασιμότητα αντικαθίσταται από τήν *έξουσία*. Η άρχη χωροθέτησης δεν είναι ή διαφοροποίηση της προσπελασιμότητας, αλλά ή διαφοροποίηση της εξουσίας. Οί κοινωνικές και οικονομικές μονάδες παίρνουν τή θέση τους στόν ιστό της πόλης όχι για νά «μεγιστοποιήσουν τήν προσπελασιμότητά» τους, αλλά γιατί άκολούθησαν προκαθορισμένες και κοινωνικά οριοθετημένες νόρμες κυριαρχίας και εξάρτησης. Η «προσπελασιμότητα» έρχεται νά καθοριστεί *αργότερα*, μέσω κοινωνικών διαδικασιών που προσδιορίζουν ποιός έχει εξουσία στή λήψη αποφάσεων για τό χώρο, αλλά και μέσω ελεγχόμενων δικτύων κυκλοφορίας και επικοινωνίας, που καθορίζουν ποιός «φυσικός» άποστάσεις θά ελαχιστοποιήθουν και ποιός θά κρατηθουν συνειδητά μακρινές.

Η έννοια ιεράρχηση αντικαθίσταται από τήν *επικυριαρχία*. Οί δραστηριότητες δεν είναι «ιεραρχικά κατανεμημένες σε ένα ολοκληρωμένο πολεοδομικό σύστημα». Αντίθετα, οί δομές στο

χῶρο ἀντικατοπτρίζουν τὴν πάλη γιὰ κυριαρχία ἀνάμεσα στὶς κοινωνικὲς ὁμάδες. Ἡ πιὸ κυρίαρχη ὁμάδα, ἡ ἄρχουσα τάξη, θὰ χωροθετήσει τὴν ἐξουσία της, πού θὰ ἀποτελέσει τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐξουσιαστικὸ πυρήνα, τὸ κέντρο τῆς πόλης. Οἱ ἐξαρτώμενες καὶ ὑποτελεῖς τάξεις θὰ ὀργανωθοῦν στὸ χῶρο γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ κέντρο, ἀκολουθώντας κοινωνικά διαφοροποιημένα σχήματα κατανομῆς.

Ἡ ἔννοια συσῶρευση-συγκέντρωση ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν *ὀργάνωση συμφερόντων*. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ «λειτουργικὴ ἀναγκαιότητα» στὴ συγκέντρωση ὁμοίων δραστηριοτήτων, ὅπως ἰσχυρίζεται ἡ ἀρχὴ τῶν οἰκονομικῶν κλίμακας. Ἀντίθετα, αὐτὸ πού παρατηρεῖται εἶναι ἡ ὀργανωμένη συγκέντρωση *παρᾶλληλων* συμφερόντων στὸ χῶρο, ὥστε νὰ πετυχαίνουν τὸ μέγιστο τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐπικυριαρχίας.

Σὰν ἀποτέλεσμα τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς ἀντιστροφῆς στά θεωρητικὰ πλαίσια τῆς δομῆς τῆς πόλης, μποροῦν νὰ ἐπισημανθοῦν τρεῖς θεμελιακὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴν παραδοσιακὴ θεωρία καὶ τὸ προτεινόμενο μοντέλο γιὰ τὸ κέντρο τῆς πόλης:

1) Τὸ κέντρο, σὰν ἐξουσιαστικὸς πυρήνας, *προϋπάρχει* τῆς συνολικῆς ἀστικῆς δομῆς. Στὴν κλασικὴ θεωρία, τὸ κέντρο ἐμφανίζεται σὰν ἐπακόλουθο χωροταξικῶν δυνάμεων ἱεραρχημένης ὀλοκληρώσεως ἐνὸς δεδομένου πολεοδομικοῦ συστήματος. Στὸ μοντέλο, τὸ κέντρο *εἶναι* ἡ πρωτογενὴς πόλη. Εἶναι ὁ πυρήνας ἐξουσίας καὶ ἐλέγχου τῆς ὑποτελοῦς περιφέρειας γύρω του. Ἡ περιφέρεια αὐτὴ μπορεῖ νὰ βρισκεται σὲ ὅποιοδήποτε στάδιο ἀστικοποίησης, ἀκόμη καὶ στὴν πρωτόγονη μορφὴ ἀγροτικῆς ὀργάνωσης. Ἡ «πόλη» σὰν δομὴ «πὸν περιβάλλει» τὸ κέντρο ὀργανώνεται σταδιακὰ γύρω ἀπὸ τὸν ἐξουσιαστικὸ πυρήνα ἀκολουθώντας δυνάμεις, κατευθύνσεις καὶ κανόνες πού αὐτὸς καθορίζει. Ἡ ἀστικὴ δομὴ πού ἔτσι ὀργανώνεται, ἀντικατοπτρίζει φυσικὰ τὶς σχέσεις ἐξουσίας πού ἰσχύουν στὴ δεδομένη ἱστορικὴ στιγμή.

2) Ἡ μορφή καὶ δομὴ τοῦ κέντρου τῆς πόλης *ἀλλάζει σύμφωνα* μὲ τὶς ἀλλαγὲς στὶς *δομὲς τῆς ἐξουσίας*. Οἱ σχέσεις ἐξουσίας, δηλαδή οἱ σχέσεις ἐλέγχου τῶν μέσων ὑλικῆς καὶ ἰδεολογικῆς παραγωγῆς, θεωροῦνται ἡ θεμελιώδης μεταβλητὴ. Περιβαλλοντικές, πολιτιστικές, τεχνολογικὲς καὶ ἄλλες μεταβλητές (π.χ. αὐξησὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ἀστικοποίησης, τεχνολογικῆς πρόοδος κτλ.), πού συνήθως παίρνονται σὰν βασικὲς παράμετροι στὴν κλασικὴ θεωρία, ἐδῶ θεωροῦνται *παράγωγοι* πλευρῆς τῶν διαδικασιῶν ἐλέγχου καὶ ἐπικυριαρχίας. Ἔτσι, ἡ ἀλλαγὴ σ' αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς διαδικασίες εἶναι αὐτὴ πού προσφέρει τὴν ἀπαραίτητη ὄθηση γιὰ ἀλλαγὴ στὴν ἀστικὴ δομὴ.

3) Ὁ πολεοδομικὸς προγραμματισμὸς καὶ οἱ

ἐκφράσεις του παίζουν ἓνα βασικὸ ρόλο *στὴν ἔκφραση τῶν ἐξουσιαστικῶν δομῶν* στὸ *χῶρο*, *στὴν ἱκανοποίηση τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξουσίας* γιὰ *νομιμοποίηση καὶ φυσικὴ ἔκφρασή της* σὲ ἓνα *ἐξουσιαστικὸ πυρήνα*. Σχεδιαστὲς τοῦ χῶρου, σὲ ὅποιαδήποτε μορφὴ (ἀπὸ τοὺς ἡμι-ἱερατικούς ἀστρονόμους-κτίστες τῆς ἀρχαιότητος ὡς τοὺς σύγχρονους πολεοδόμους) διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, συνειδητὰ ἢ ἀναπόφευκτα, ἐξυπηρετήσαν τὰ συμπερόντα τῆς ἄρχουσας κάθε φορὰ τάξης μὲ τὸ νὰ πραγματώνουν στὸ χῶρο τὸ δομημένο περιβάλλον πού κάθε φορὰ ταιριάζει στὶς ἰσχύουσες μορφὲς ἐξουσίας.

Κάθε ἱστορικὴ πόλη, ἀπ' τὴν πιὸ «ὀργανικὴ» στὴν πιὸ «σχεδιασμένη», ἐλέγχεται κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο στὴ φυσικὴ τῆς ἐξέλιξη. Ὁ «πολεοδόμος» εἶναι πάντα παρῶν, γιὰ νὰ ὀργανώσει τὴ δομὴ τῆς πόλης σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς δεδομένης πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἡ «πολεοδομικὴ ἀνάπλαση» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα μέσα, στὴν ἱστορία τῆς πολεοδομίας, καὶ εἶναι πάντα συνδεδεμένη μὲ τὴ δημιουργία νέων ἐξουσιαστικῶν πυρήνων γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση μιᾶς ἀνερχόμενης ἄρχουσας τάξης. Τὸ «κυκλοφοριακὸ δίκτυο» εἶναι ἓνα ἀκόμη χρήσιμο ἐργαλεῖο. Πάντα ἐξυπηρετεῖ διαδικασίες ἐλέγχου καὶ ἐπικυριαρχίας ἀναποκρινόμενο στὶς πολυπλοκὲς ἀπαιτήσεις τους: τὴν ἀποδοτικὴ διακίνηση ἀνθρώπινου δυναμικοῦ καὶ πλεονάσματος πρὸς τὰ κέντρα ἐλέγχου, ἢ τὶς милитарιστικὲς ἀπαιτήσεις τῶν τρόπων καὶ μέσων καταπίεσης.

Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα στὴν ἱστορία τῆς πολεοδομίας πού νὰ μὴν ἐκφράζει, μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, τὴν παραποίηση τῆς δομῆς τῆς πόλης ἀπὸ τὴ δομὴ τῆς ἐξουσίας, πού νὰ μὴ δημιουργεῖ ἓνα κέντρο γιὰ νὰ ὑπηρετήσει καὶ ἐκφράσει τὰ συμφέροντα τῆς ἐξουσίας αὐτῆς. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ, ἡ ἐξουσία βρῆκε στὴν πολεοδομικὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ ἓνα πιστὸ ὑπέρητο. Ἀκόμη καὶ οἱ «κουτοπίες», τὰ ὑπερκόσμια αὐτὰ δημιουργήματα τῆς πολεοδομικῆς φαντασίας, ἐπίδεικνουν τὴν πιὸ ἄμεση σχέση ἀνάμεσα στὴ «βέλτιστη» δομὴ τους καὶ στὴν ὀργανωμένη δομὴ τῆς ἐξουσίας.

συμπέρασμα

Ἡ δομὴ τῆς πόλης πάντα ἀποτελοῦσε ἔκφραση στὸ χῶρο κοινωνικῶν διαδικασιῶν. Τὸ κέντρο τῆς πόλης ἐμφανίστηκε σὰν ὁ χῶρος ὑπέμετρης συγκέντρωσης, σὲ βαθμὸ ἐκρηκτικὸ. Τέθηκε ἔτσι τὸ δίλημμα, στὴν κλασικὴ πολεοδομικὴ θεωρία, ἂν θὰ πρέπει τὸ κέντρο: (α) νὰ ἀναπλαστεῖ γιὰ νὰ ξαναποκτήσει τὴν πρῆπουσα κορυφαία θέση στὴ δομὴ τῆς πόλης, ἢ β) νὰ ἀγνοηθεῖ σὰν ξεπερασμένη πολεοδομικὴ ἔκφραση.

Τὸ δίλημμα «ὀργανωμένη ἐπανασυγκέντρωση»

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ή «άποκέντρωση» είναι φτιαχτό. Προέρχεται από μία δομικο-φονκσιοναλιστική θεώρηση. Με το μοντέλο που προτείνεται εδώ, το δίλημμα αλλάζει μορφή: είναι θέμα *δομής της έξουσίας*. Η πολεοδομική άποκέντρωση *προϋποθέτει* άποκέντρωση της έξουσίας. Αυτό που σήμερα συμβαίνει στις μεγάλες μητροπόλεις δεν είναι άποκέντρωση κεντρικών λειτουργιών, αλλά ή όλο και πιο άποκλειστική χρήση του πυρήνα από εκείνες τις δραστηριότητες που σήμερα μονοπωλούν την έξουσία: τη συγκεντρωτική γραφειοκρατία του μεταβιομηχανικού κράτους και τους φορείς κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης και έλέγχου. Ακόμη, το κέντρο της σύγχρονης μητρόπολης άσκει έλεγχο σε μία εύρύτερη περιοχή που ξεπερνά κατά πολύ την άμεση περιφέρειά της. Στο σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα των αλληλένδετων οικονομικοπολιτικών συμφερόντων, οι πολεοδομικοί πυρήνες των μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων έχουν άμεσώτερες διασυνδέσεις *μεταξύ τους*, παρά με την περιβάλλουσα το καθένα περιφέρεια.

Οποιαδήποτε πρόβλεψη για το μέλλον του κεντρικού πυρήνα άποκτά νόημα μόνο μέσα από μία τέτοια θεώρηση. Αύτη μπορεί να έξηγήσει ίκανοποιητικά την εξακολούθηση της επικυριαρχίας του κέντρου, ακόμα και κάτω από *τοπικά* φαινόμενα άποκέντρωσης. Αντίστοιχα, προτάσεις και στρατηγικές για την άνακατανομή δραστηριοτήτων στο χώρο θά είναι μακροπρόθεσμα χωρίς άποτέλεσμα, αν άγνοούν την άμεση έξάρτηση του κεντρικού πυρήνα από τις δομές της έξουσίας.

Φθάνουμε έτσι πίσω στο σημείο άφετηρίας της μελέτης αύτης. Άν ή πόλη είναι μία πρωτογενής μορφή κοινωνικής όργάνωσης στο χώρο και του χώρου, τότε *μόνο* ή άναδιοργάνωση των κοινωνικών σχέσεων δημιουργεί έναλλακτικές άστικές δομές. Με τή θεώρηση των κοινωνικών σχέσεων μέσα από το πρίσμα της θεωρίας των άναγωνισμών και τής άνισης κατανομής της έξουσίας, ή έννοια της κεντρικότητας στη δομή της πόλης άποτελεί θέμα και πρόβλημα της πολιτικής θεωρίας και πράξης, έπαναστατικής ή μη.

- Alonso, William, *Location and Land Use*, Cambridge, Mass., 1964.
- Berry, Brian and Pred. Allen, *Central Place Studies*, Philadelphia, 1961.
- Boyce, Ronald, «Myth Versus Reality in Urban Planning», *Land Economics*, vol. 39:3, August 1963.
- Collins, Randall, «A Comparative Approach to Political Sociology», in: Bendix, R. et al. (eds.), *State and Society*, New York, 1968.
- Collins, Randall, «Reassessments of Sociological History: The Empirical Validity of the Conflict Tradition», *Theory and Society*, vol. 1, 1974, pp. 147-178.
- Dahrendorf, Ralf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford, 1959.
- Garner, B. J., «Models of Urban Geography and Settlement Location», in: Chorley and Haggett (eds.), *Models in Geography*, London, 1967.
- Harris, Chauncy and Ullman, Edward, «The Nature of Cities», *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 242, 1945.
- Jouvenel, Bertrand de, *Sovereignty: An Inquiry into the Political Good*, Chicago, 1955.
- Kain, J. F., «The Journey-to-work as a Determinant of Residential Location», *Regional Science Association Proceedings*, vol. 9, 1962.
- Los Angeles City Planning Department, *Centropolis: The Plan for Central City Los Angeles*, Los Angeles, 1964.
- Losch, A., *The Economics of Location*, New Haven, 1954.
- Lynch, Kevin, «The Form of Cities», *Scientific American*, vol. 190:4, 1954.
- Marx, Karl, *Early Writings*, Trans. T.B. Bottomore, London, 1963.
- Marx, Karl, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, New York, International Publishers, 1963.
- Marx, Karl and Engels, Friedrich, *The German Ideology*, Revised English trans., London, 1965.
- Muth, Richard, *Cities and Housing*, Chicago, 1969.
- Park, Robert, Burgess, E.W. and McKenzie, R.D., *The City*, Chicago, 1925.
- Russell, Bertrand, *Power*, New York, 1938.
- Webber, M.M., «Urban Place and Non-place Urban Realm», in: Webber et al., *Explorations into Urban Structure*, Philadelphia, 1963.
- Weber, Max, *The Theory of Social and Economic Organization*, Trans. Talcott Parsons, New York, 1947.
- Weber, Max, *Economy and Society*, New York, Bedminster Press, 1968, Intro. by G. Roth.